

אפריל 2019
ניסן תשע"ט

גור אריה יהודה: צופן "השיתוף"
את"ה 80/5519/7

בשנת 1942, התקדם הצבא הגרמני בפיקודו של הגנרל רומל בצפון אפריקה מזרחה, והיה חשש של ממש מנפילת תעלת סואץ לידי גרמניה הנאצית ופלישת הגרמנים לארץ ישראל מדרום. בשל חשש זה הגו הבריטים תכנית ליצירת קו הגנה באזורים ההרריים בצפון הארץ, וביישוב השתררה חרדה של ממש והכנה לקרב הגנה הרואי, להתבצר בהרי הכרמל והגליל, לפרוס בעורף הגרמנים רשת ריגול וחבלה ולא להיכנע לגרמנים. התכנית לארץ ישראל שלאחר הכיבוש הנאצי כונתה: "פלסטיין-סקים" (קיצור של המונח האנגלי: The Palestine Post Occupational Scheme). משה דיין התמנה כמפקד המבצע מטעם ה"הגנה".

ניצחון הבריטים בקרב אל עלמיין והדיפת הצבא הגרמני מצפון אפריקה בנובמבר 1942 הסירו איום זה.

בהסכמת האנגלים התבצע קורס אלחוטנים שהוכשרו לתכנית סודית זו. קורס ה"פלסטיין סקים" נפתח ב-26 ספטמבר 1941 בביתן בלגיה ב"יריד המזרח", ליד נמל תל אביב, ואת ההכשרה המקצועית באחזקת מכשירי רדיו למדו החניכים בבית הספר המקצועי "מכס פיין" בתל אביב. בקורס הוכשרו 19 חניכים. מכשירי הקשר לקורס סופקו בידי שירות הקשר הארצי של ה"הגנה", שייצר במיוחד עבור התכנית 60 מכשירי אלחוט ב"מזוודה", שייחודם היה בציפוי פח, שכן הם נועדו להטמנה ב"סליק". לאחר סיום הקורס הוקמה רשת, שנקראה "הרשת של משה דיין", בה הוטמנו מכשירי הקשר בבתי האלחוטנים שנועדו להפעילם.

תכנית הקורס הוכנה בידי מישה גורדין. יעקב דורי, ראש המטה הארצי של ה"הגנה", היה מעורב באופן אישי בקורס זה, עקב חשיבותו הייחודית.¹

סכנת הפלישה הנאצית חלפה, ועמה תמה תקופת "השיתוף". היחסים ההדוקים בין היישוב לבריטים "התקררו", והבריטים חזרו לבלוש ולהתנכל ל"הגנה". בתחילת 1943 נסגרה באופן רשמי "הרשת של משה דיין". האלחוטנים חניכי הקורס נשלחו רובם לארצות ערב כדי לשמש כ"גדעונים", כשליחי ה"הגנה" בקהילות היהודיות ולכוון את ההעפלה היבשתית.

¹ קדם לזה מהלך שיתוף פעולה עם הבריטים וכוחות צרפת החופשית במהלך שנת 1940, כאשר גרמניה כבשה את צרפת, השליטה בצרפת ומושבותיה עברה למשטר וישי הפרונאצי, כולל סוריה ולבנון, ופלישה גרמנית לארץ ישראל מצפון הייתה סכנה ממשית. ה"הגנה" הפעילה אז את מפעל ד', בפיקודו של דוד הכהן, ועל מחלוקת עם דוד הכהן על רקע העברת משאבי שירות הקשר לשימוש מפעל ד' עד כדי "סכנה... לקיום היחידה [שירות הקשר]" התפטר שמחה אברזיה, מפקד שירות הקשר, בפברואר 1941, וירחמיאל בלקין מונה במקומו כראש השירות (עדות שמחה אברזיה, את"ה 1/34, עמ' 41-44). מוניה אדם (שכונה בשם "המהנדס הקטן"), בספרו **קשר אמיץ**, הוצאת משרד הבטחון – ההוצאה לאור, תשמ"ו – 1986, כותב כי אברזיה התפטר מאחר "שהתנגד עקרונית לגילוי הטכניקות שלנו לזרים" (עמ' 207), אך עדות אברזיה, הנתמכת בעותק מכתב ההתפטרות, לא תומכת ב"תאוריה" זו של מוניה אדם.

מישה גורדין² הכין לקורס כתבי סתר מיוחדים, שונים מכתבי הסתר של ה"הגנה", ופרץ רוזנברג³ הדריך בקורס את השימוש בכתבי סתר אלה. פתקים שנמצאו בעיזבונו של פרץ רוזנברג מאפשרים לשחזר את אופן השימוש בכתבי סתר אלה.

כתב סתר זה היה מבוסס על שחלוף (שינוי מיקום אותיות – transposition). ההצפנה התבססה על סיסמה מוסכמת. אותיות הסיסמה הוחלפו למספרים, כאשר הערך המספרי – במקום האותיות – ניתן מן הנמוך אל הגבוה, וכאשר היו מספר אותיות זהות, המופע הראשון קיבל את המספר הנמוך והמופע הבא קיבל את המספר הבא. לדוגמה: הסיסמה "גור אריה יהודה" הפכה ל:

ה	ד	ו	ה	י	ה	י	ר	א	ר	ו	ג
6	3	8	5	10	4	9	12	1	11	7	2

בשלב הבא יוצר "תשבץ", בו נרשמה בשורה האופקית העליונה הסיסמה שאותיותיה הוחלפו למספרים, בציר האנכי נרשמו המספרים לפי סדר מלמעלה למטה, והושחרו המשבצות בהם המספר האופקי והמספר האנכי היו זהים. לדוגמה:

ה	ד	ו	ה	י	ה	י	ר	א	ר	ו	ג	
6	3	8	5	10	4	9	12	1	11	7	2	
												1
												2
												3
												4
												5
												6
												7
												8
												9
												10
												11
												12

² המהנדס מיכאל (מישה) גורדין, יליד רוסיה 1906. כינויו היה "המהנדס הגדול". עלה ארצה בשנת 1930. ניהל בית מלאכה של שירות הקשר הארצי בתל אביב, ברחוב אלנבי מס' 54, בחנות של סוכנות "פילקו" למקלטי רדיו. הקים קשר אלחוט דיבור חשאי מתל אביב לקיבוץ מרחביה בעמק יזרעאל בשנת 1936. בתקופת "השיתוף" הפעיל מעבדת ייצור מכשירי קשר מחתרתיים בתל אביב, בדירה בשדרות קרן קיימת (כיום: שדרות בן גוריון) מס' 62, שם ייצרו כ-60 מכשירי מזוודה. הקים משדרים לקול ישראל ולקול צרפת החופשית. בשנת 1946 הקים תחנה חשאית בפריז (התחנה נתפסה בספטמבר 1946 בידי שירות הביטחון הצרפתי) והצטרף למשלחת הרכש של ה"הגנה" בארה"ב. חזר ארצה לאחר הקמת המדינה ושירת כקצין הקשר של משטרת ישראל עד צאתו לגמלאות בשנת 1971. נפטר בשנת 1984.

³ הצנחן הישראלי הראשון. יליד הונגריה, 1919. עלה ארצה עם הוריו, למד בגימנסיה הרצליה בתל אביב, בגיל 16 התגייס ל"הגנה" והוכשר באיתות ראיה וקשר רדיו. גדעוני בספינת המעפילים "אטראטו" ז'. מדריך בקורס "פלסטיין סקים". בשנת 1942 התגייס לצבא הבריטי, התנדב לקבוצת צנחני היישוב וצנח בהרי דורמיטור במונטנגרו במאי 1943, כאלחוטן, כחלק מיחידת קישור צבאית בריטית שחברה לקבוצת הפרטיזנים בפיקודו של טיטו. במלחמת העצמאות שירת במחלקת המדע (לימים: רפ"ל) ולאחר מכן הקים את מערך הקשר של משטרת ישראל. נפטר בשנת 2008.

הידיעה שיש לשדר נרשמה בשורות האופקיות תוך דילוג על משבצות מושחרות, והושלמה ל"חמישיות" על ידי הוספת האות 'א'. לדוגמה: הידיעה: "הצבא הגרמני נסוג בבהלה" נרשמה בתשבץ כך:

ה	ד	ו	ה	י	ה	י	ר	א	ר	ו	ג	
6	3	8	5	10	4	9	12	1	11	7	2	
נ	י	נ	מ	ר	ג	ה	א		ב	צ	ה	1
		א	ה	ל	ה	ב	ב	ג	ו	ס		2
												3
												4
												5
												6
												7
												8
												9
												10
												11
												12

והידיעה שודרה ב"חמישיות" לפי סדר הספרות בשורה האופקית, ולאחר מכן תוכן העמודה. בדוגמה שלפנינו, ה"חמישיות" לשידור הן:

גהיגה מהנצס נאהבר לבונא

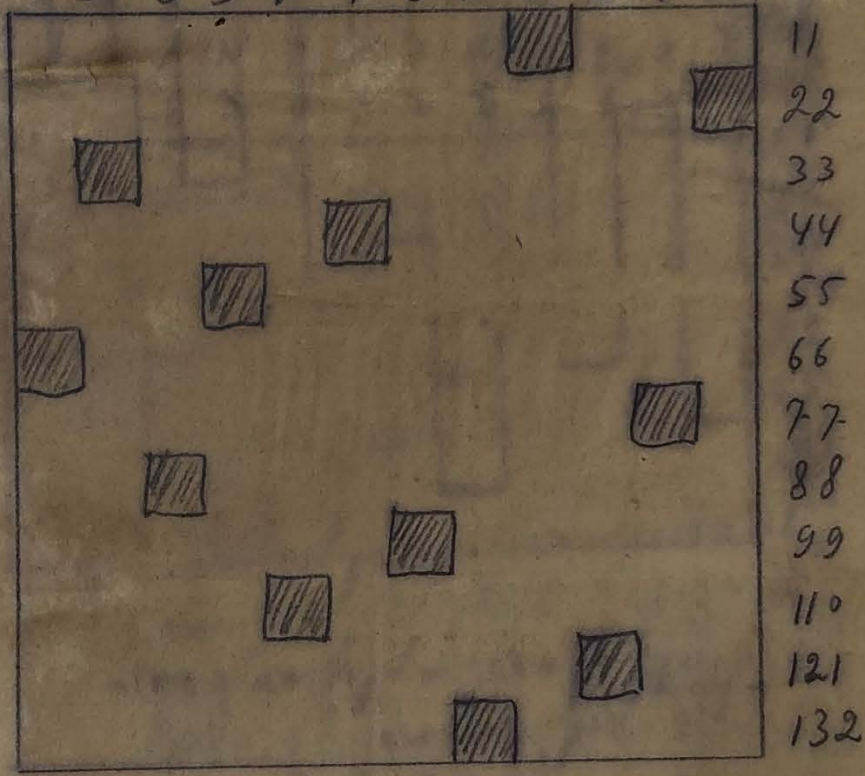
הפענוח נעשה בעל ידי הכנת תשבץ ריק באותה מתכונה, ומילוי החמישיות הנקלטות בתשבץ זה בסדר המוכתב ביד הסיסמה.

הפתקים המקוריים משנת 1941, המוצגים כאן, מסבירים את השיטה. הפתקים נמסרו בידי פרץ רוזנברג לארכיון ה"הגנה". תודתנו לארכיון תולדות ה"הגנה" (את"ה), בו אותרו פתקים אלה.

דניאל רוזן, אליים (דימ')

19/5/1991
א"ב

ה 2 1 ה 1 ה 1 א 1 1 6
6 3 8 5 10 4 9 12 1 11 7 2

1. הריסום נכונה מיון לשאלה.
2. הנוצאה ממשלה לשלבי לפי המפתח.

הערה: ארץ "הנשף" (הוסמו) הוראם להגות למעלה.

אם הורה אנה מכלה ארץ כל הנוצף
 ציר הורה סנה.
 הנוצאה מל הורה למוד.

אנכי

6	3	8	5	10	4	9	12	1	11	7	2	
ו	ד	ח	ה	י	ג	ט	כ	א	ב	ז	ה	11
		א	ה	ט	ה	ז	ז	ט	ו	ו	א	22
												33
												44
												55
												66
												77
												88
												99
												110
												121
												132

המבין: הצבא הקיסרי /
 נסוג מירושלם א'
 הערה: ה"א שארש"פנים אג' המלה ל"ב אגיות.

המלים אחרי הוצאתן:

1. א ה = א ה
2. נ ה נ 3 0
3. נ א ה ז ר
4. ט ז ו א ז